

't Ruim genot der wereld

Geachte vergadering!

“Weet gij niet dat te dezen dage een vorst, ja een grote in Israël gevallen is?”

Met deze woorden eerde koning David de nagedachtenis van Abner, de zoon van Ner, de krijgsoverste.

Ik ben van oordeel, dat er alle reden bestaat om vandaag op onze jaarlijkse dag van ontmoeting enkele woorden te wijden ter herdenking van Sir Winston Churchill¹, de grote overste in de bange krijg van 1939 tot 1945, waaraan ook velen onzer zovele bittere herinneringen bewaren.

God, de Almachtige, heeft krachtens Zijn vermogende en alomtegenwoordige voorzienigheid, door welke Hij hemel en aarde, mitsgaders alle schepselen, gelijk als met Zijn hand nog onderhoudt en regeert, deze man van doorluchten huize verwekt om in onze dagen als een richter op te treden.

“Doch roepende tot de Heere in de benauwdheid, die zij hadden, verlost Hij ze uit hun angsten”. Zouden we dit refrein uit de 107^e psalm niet als opschrift kunnen plaatsen boven het boek van de Richteren? De bescheidenheid draagt ons op om niet hoog te spreken of te gevoelen van het geroep van het Nederlandse volk. Des te groter is het wonderlijk blijk van de onpeilbare goedertierenheden Gods, dat Hij ons wilde verlossen uit de talloze benauwdheden, die ons teisterden en verbijsterden; dat Hij ons opnieuw in vrijheid deed wonen; dat Hij andermaal in de historie het huis van Oranje uit de ballingschap deed wederkeren naar de lage landen. Herdachten we immers insgelijks onlangs niet het 150-jarig bestaan van ons Koninkrijk² en daarmede tevens een vorige bevrijding? Er is nog een argument om onze gedachten naar eerstgenoemde periode uit onze geschiedenis te laten uitgaan. Daartoe hoef ik slechts aan te halen de eerste alinea van de plechtige rede, waarmede Hare Majesteit de Koningin op dinsdag de 15^e september 1964 de huidige zitting van de Staten-Generaal opende. De koningin sprak als volgt:

Leden der Staten-Generaal,

In mei 1965 zal het twintig jaar geleden zijn, dat Nederland werd bevrijd. Veel van hetgeen gedurende vijf zware oorlogsjaren was vernield of beschadigd, is in deze periode hersteld. Dank zij geza-

menlijke inspanning en groeiende welvaart werden belangrijke vernieuwingen tot stand gebracht. Het geestelijke en het culturele leven kregen weer ruime kansen tot ontplooiing. Zij die de jaren vóór de tweede wereldoorlog hebben gekend, zullen soms terugdenken aan die moeilijke tijd, toen maar weinig mogelijk was van wat nu werkelijkheid is geworden. Grootse plannen zijn in alle sectoren van het maatschappelijk leven verwezenlijkt of nog in uitvoering.

Tot zover Hare Majesteit in Haar Troonrede.

Het woord van nagedachtenis aan Churchill zij tevens een vermelding van de grote daden des Heeren, Wie uitsluitend de lof onzer bevrijding toekomt.

Zojuist verwees ik naar Israëls historie, bepaald naar het optreden van de richters.³ Ik kan en mag niet nalaten een tekst uit dit zo lezenswaardig, van God ingegeven boek, u voor te lezen: “Maar het geschiedde met het versterven des richters, dat zij omkeerden en verdierven het meer dan hun vaderen, navolgende andere goden, dezelve dienende en zich voor die buigende; zij lieten niets vallen van hun werken, noch van deze hun harde weg”.

O mijn vrienden, keerden de volkeren al niet om, niet in de laatste plaats ons volk, verdierven ze al niet hun wegen meer dan hun vaderen, alvorens de man, die de Heere als richter verwekte, verstierf?

Zullen wij als staatkundig-gereformeerden ons verhovaardigen, omdat wij mogelijk wel dit verschijnsel opmerken? O neen, wij zijn onrein van lippen temidden van een onrein volk. Laten we toch niet in farizese trots ons op de borst slaan. Willen we daar slaan, dan verbroken en door schuldbesef getroffen, gelijk de tollenaar.

Ontallijk zijn de afgoden, die volgaarne worden nagewandeld. Zovele begeerten, zovele afgoden. Vleselijke genoegens, de welvaart, de cultuur, de eenheid ondanks alles, deze grootheden beheersen hoofden en harten van miljoenen mensen. Een God oneindig hoog, ver buiten en boven ons, Die nochtans niet verre is en Zich niet onbetuigd laat, is de grote Verworpene. Alleen een god in ons, in het diepst van onze gedachten, kan genade vinden in de ogen van de hovaardige mens. Immanuel, God met ons, wensen we niet. Zijn optreden was ten enenmale overbodig. Wij zullen en wij kunnen onszelf verlossen.

Het is zo verdrietig, meer dan we kunnen zeggen, dat vele belijders, die zich nog christelijk willen noemen en heel zachtjes nog een beetje gereformeerd, heulen met de onschriftuurlijke godsdienstigheid, die vrolijk bezongen wordt op de verzamelplaats, waar vogels van zo verscheiden pluimage neerstrijken.

Churchill is gestorven, Welk een wereld laat hij achter? Wat is de vrijheid en welke de cultuur, die hij gered heeft? Is de vrijheid niet een oorzaak voor het vlees? Is de cultuur niet een schone dekmantel voor uitgieting van allerhande boosheid?

Het dagblad "Trouw" beschreef kort na Churchills dood aan de hand van een gesprek van deze oorlogsleider met Gerbrandy zijn godsdienstige opvattingen. We lezen dat het verhaal van zondag 10 van de catechismus Churchill niet erg lag. We zouden hier liever spreken van de belijdenis van zondag 10. Churchill zei: "Als God de wereld regeert, dan vind ik, dat Hij het bepaald niet zo best doet".

Het dagblad "Trouw" vindt het wel bijzonder, dat "midden in de grootste van alle oorlogen zulke gesprekken konden worden gevoerd. Churchill en Gerbrandy zijn er samen niet uitgekomen. Maar ze zijn wel met elkander geconfronteerd. En het probleem tussen hen is een onvoorstelbaar moeilijk probleem. Men moet het - maar wel met de Heilige Schrift - van de mens uit benaderen. De deïst en de theïst konden het bijzonder goed met elkaar vinden. En zij werden in hun werk gezegend. Vreemd, maar een gunst van God".

Zo eindigt het verhaal van "Trouw". Wij vinden het maar een vreemd verhaal. Het is een arm en schraal relaas. Een povere zaak, als we het probleem van de mens uit benaderen moeten, zij het dan wel, tussen streepjes, met de Heilige Schrift. Hoe droevig, wanneer een volk niet alleen zijn belijdenis niet meer beleeft, maar evenmin belijdt.

Zegt de Schrift niet, dat het voor wijzen en verstandigen verborgen is, dat de natuurlijke mens niet verstaat de dingen, die des Geestes Gods zijn? Wat willen we dan - wel met de Heilige Schrift - van de mens uit benaderen? Alsof het niet nodig is te vragen of de Heere ons schenken wil verstand met Goddelijk licht bestraald. Waar is de onderzoeker dezer eeuw? Heeft God de wijsheid dezer wereld niet dwaas gemaakt? Het is niet een wijsheid van de oversten dezer wereld, die teniet worden, maar een wijsheid Gods, bestaande in verborgenheid, die bedekt was, welke niemand van de oversten dezer wereld gekend heeft. De

belijdenis betuigt dat God zeer wel en rechtvaardig deze wereld bestiert, ook al handelen de duivelen en goddelozen onrechtvaardig.

We willen geenszins alles heel eenvoudig en gemakkelijk noemen. Maar er is wel wat anders aan de orde dan een onvoorstelbaar moeilijk probleem. Moeten we niet allereerst ons oog richten op het grootste probleem, namelijk de mens zelf, van wie de Schrift zegt, dat zij “verduisterd zijn in het verstand, vervreemd van het leven Gods, door de onwetendheid, die in hen is, door de verharding huns harten?”

Het grote euvel van onze dagen is wel, dat zij des Heeren Woord hebben verworpen, wat wijsheid zouden zij dan hebben? Ik meen, dat het noodzakelijk is om deze dingen uitvoerig en duidelijk aan de orde te stellen. Bij alle vervlakking en verwatering is het meer dan ooit nodig om te spreken naar al het Woord Gods.

Steeds meerderen verklaren, dat ze het waarderen, dat de Staatkundig Gereformeerde Partij tracht een zuiver geluid te laten horen. Ik zeg dit niet, opdat we ons daarop zouden verheffen, maar wel opdat een ieder zich er op moge toeleggen om te spreken en te handelen overeenkomstig de Heilige Schrift. Het is verhelderend hierop de nadruk te leggen nu steeds luider opklinkt de roep om één christelijke partijformatie.⁴ Blijkens de discussies, die we gedurig lezen in de dagbladen, kunnen de anti-revolutionaire en de christelijk-historische partij elkaar moeilijk vinden. Er zijn vele bezwaren en bezwaarden inzake de gewenste eenheid. Vooral aan christelijk-historische zijde, als de berichten juist zijn. Vele hindernissen zijn van secundaire aard.

Onzerzijds is in het verleden meer dan eens onomwonden uitgesproken, dat *niets de eenheid in de weg zou staan*, mits op de basis van de Heilige Schrift als het Woord Gods en op de belijdenis, met name artikel 36. Wanneer er in het fundamentele geen eenheid bestaat, kan men nimmer als één man optrekken en moet de samenwerking wel tot bepaalde aspecten beperkt blijven.

“Weet gij niet dat te dezen dage een vorst, ja een grote in Israël gevallen is?”

Churchills particuliere leven toont, dat hij door de tegenslagen juist de krachten vergaderde om te zegevieren. Daarom was hij als voorbestemd om zijn volk en de vrije wereld, zo machteloos en uit het veld geslagen, naar de triomf te voeren.

De jaren vóór de oorlog werden gekenmerkt door brooddronkenheid en verregaande zorgeloosheid. Men geloofde dat er geen oorlog meer komen zou. Men vertrouwde op de Volkenbond. Oordelen Gods lagen geheel buiten de gezichtskring. Die hoorden thuis in een mythisch, overwonnen wereldbeeld. Ze werden naar het rijk der fabelen verwezen. Ondanks spot en hoon hebben onze afgevaardigden destijds herhaaldelijk gewaarschuwd voor het onheil, dat de toekomst brengen zou. Maar ze waren als jokkende voor de oren van allen, die althans nog naar hen wilden luisteren.

Het is niet geheel onbegrijpelijk dat er ook onder ons verschillenden waren, die van gevoelen waren, dat de tuchting volkomen zou zijn en dat de oordelen een andere en bangere toestand zouden scheppen.

Doch de Heere heeft nog Zijn hand willen uitstrekken. In de toorn wilde Hij des ontfermens gedachtig zijn. Als een klein ogenblik is er een genade geschied van de Heere onze God, om ons een ontkoming over te laten, om ons een weinig leven te geven in onze dienstbaarheid.

In deze geest mogen we straks in mei herdenken wat God deed. We willen niet gelijk minister Biesheuvel, als woordvoerder der regering, uitspreken dat wij aan Churchill te danken hebben onze vrijheid in de diepste zin van het woord. In de eerste plaats hebben we onze vrijheid te danken aan God de Heere, Die Zich wilde bedienen van een menskind, vol zonden en gebreken. In de tweede plaats verstaan we onder vrijheid in de diepste zin van het woord de vrijheid, waarmede Christus ons wil vrijmaken. Indien de Zoon u zal hebben vrijgemaakt, zult gij waarlijk vrij zijn. De goedertierenheden Gods in onze nationale bevrijding behoorden ons langs de nauwe weg van bekering te leiden tot de vrijheid der kinderen Gods.

Men verstaat niet en merkt niet op. Daarom ziet de wereld er niet minder beangstigend uit als in de jaren dertig.⁵ Opnieuw gelooft men dat er geen oorlog kan komen, terwijl de wereld één arsenaal is van wapenen, die in staat zijn talloze malen alle leven van de aardbodem weg te vagen. De poging om het bezit van nucleaire bewapening te monopoliseren voor enkele zeer grote naties dreigt te mislukken. Onlangs bracht China een atoomwapen tot explosie. Ook duiken steeds geruchten op, dat kleinere landen bezig zijn deze verderfelijke wapenen te vervaardigen; onder andere worden meer dan eens genoemd Egypte en Israël, die een strijd voeren op leven en dood.⁶

Welk een wereld laat Churchill achter. Wanneer hij er nog enige kennis van had, toen zijn leven ten einde neigde, droeg dat geenszins bij tot het besef in gerustheid zijn hoofd te kunnen neerleggen. Hoezeer is de hoogste toewijding en zijn de grootste inspanningen ten dele en stukwerk. Wat voordeel heeft de mens van al zijn arbeid, die hij werkt onder de zon? Hetgeen er geweest is, dat zal er zijn.

Churchill heette in de uitvoerige beschouwingen, aan zijn werkzaamheden gewijd, één van de oprichters of vaders van de Verenigde Naties. Na de sombere ervaringen met de Volkenbond zullen velen, ook staatslieden, dit orgaan wel met grotere nuchterheid tegemoet zijn getreden. Maar zelfs al waren dan de verwachtingen aanmerkelijk lager gespannen, ze bleken toch weer te hoog te zijn. Noemde niet onze minister van buitenlandse zaken⁷ zeer onlangs de Verenigde Naties een "kreupelle reus?" Dit getuigenis komt derhalve zeker niet voort uit de mond van een tegenstander van het instituut. Innerlijke verdeeldheid belet eenparig optreden. Heftige geschillen over achterstallige contributies, noodzakelijk om acties ter handhaving voor rust en vrede te bekostigen, annex met de vraag of de vergaderingen en mitsdien de besluiten en beslissingen langer wettig zijn, bedreigen, zo al niet het voortbestaan, dan toch in ieder geval het aanzien van het hoge college. Van meetaf hebben onze afgevaardigden betoogd, dat de basis voor deze ambitieuze onderneming allerminst deugdelijk was.

Thans heeft Indonesië onder aanvoering van Soekarno, volgens het illustere voorbeeld van Duitsland, Japan en Italië, die in de dertiger jaren de Volkenbond verlieten, de Verenigde Naties de rug toegekeerd. Het vermoeden bestaat, dat China en Indonesië gezamenlijk een blok zullen vormen, dat als concurrent en pendant van de Verenigde Naties zich wil doen gelden.

In Zuid-Oost Azië is een ontwikkeling gaande, die in Maleisië de macht van Groot-Brittannië en in Laos en Vietnam het aanzien van de Verenigde Staten in ernstige mate bedreigt. Het regime in Vietnam is een broze rietstaf, waarop de Verenigde Staten van Noord-Amerika vergeefs pogen te leunen en dat even onstabiel is als de kansen in de wanhopige worsteling met de communistische Viet-Cong onzeker zijn.

Het zou kunnen gebeuren dat het veldwinnend communisme in zijn Chinese versie, dat stevig en diep in het ontwakende werelddeel Afrika is doorgedrongen, verbonden met het Indonesische streven naar uitbreiding van gebied en macht, Rusland noopt steeds sterker steun te

zoeken in het westen, temeer omdat Rusland niet slechts een ideologische strijd voert met Peking, maar bovendien gedwongen wordt weerstand te bieden tegen Chinese aanspraken op de bufferstraat, gelegen tussen beide communistische grootmachten.

De strijd tussen oost en west wordt een kamp tussen het verre oosten en het verre westen.

Dat Indonesië heul zoekt bij het communisme is jaren geleden al voorzien, toen “de Indische kwestie” nog volop de gemoederen vervulde. Talloze waarschuwingen hebben niet mogen baten.

Hoevele redevoeringen zijn door onze onvergetelijke voorzitter dominee Zandt niet uitgesproken. Met gemengde gevoelens willen we uit de vele indrukwekkende volzinnen met name één naar voren brengen, door hem in december 1949 in de Tweede Kamer van de Staten-Generaal geuit.

“Benevens hen zijn er tal van energieke communisten, die er alles op zullen zetten, hun leven er desnoods veil voor hebben, om heel Indië onder de macht van het communisme te brengen, zodat de mogelijkheid nog altijd bestaat, dat Indië, hetwelk ons, naar de uitspraken van zovele godvruchtige voorouders, van God gegeven is, in een communistische staat zal eindigen. Dit zou wel een alldroevigst einde zijn, een einde waaraan wij in geen geval medeplichtig willen zijn en in geen enkel opzicht aansprakelijk voor gesteld willen worden”.

Met klimmende zorg moeten wij de gebeurtenissen in Afrika gadeslaan. Hoeveel jaren heeft de naam Kongo al niet met grote en dikgedrukte letters in de dagbladen gestaan?

Nationale aspiraties gekoppeld aan duistere religieuze sentimenten zwepen de onontwikkelde massa's op. Het is voorgekomen, dat men aan het volk opdiste, dat flarden van redevoeringen van Churchill, via een grammofoonplaat ten gehore gebracht, eigen woorden Gods, door Gods stem zelf gesproken, waren. Overspannen geesten droomden van een blanke en een zwarte God, waarvan de laatste hooguit de machtigste was.

Hoezeer heeft zich gewroken dat verschillende regeringen, die gaarne als “christelijk” te boek stonden, verzuimd hebben volgens hun schuldige plicht, in Gods Woord zo duidelijk omschreven en in artikel 36 onzer belijdenis zo uitnemend vertolkt, dat bovenal het Koninkrijk van

Jezus Christus moet bevorderd en het woord des Evangelies overal moet gepredikt worden. Hadden de bewindhebbers zich dienovereenkomstig gedragen!

Mogelijk dringt de zorgwekkende situatie minder door, omdat men van de Europese Economische Gemeenschap alles verwacht. Op het eerste gezicht zijn de resultaten niet ongunstig. Terecht is opgemerkt, dat de eenstemmigheid inzake uniforme en vrij dure prijzen voor graan en dergelijke toch door iemand moet worden betaald. Gelaten aanvaarden velen als noodzakelijk gevolg van de onderlinge verbondenheid, dat de geldontwaarding steeds voortgaat. Als sluitstuk streeft men ook naar politieke eenheid, hoewel velen daar steeds sceptischer tegenover staan.⁹ De verdeeldheid over de eenheid openbaart zich in een veelheid van plannen. We duchten, dat er bij een eventuele eenheid beschamend weinig zal overblijven van onze soevereiniteit. We mogen met deze kostbare panden niet lichtzinnig en onverantwoord omspringen, als we bedenken dat God door Zijn voorzienigheid alle mensen en volken op aarde hun tijd en plaats heeft verordineerd, hoelang en waar zij op aarde zullen wonen. In de Reformatie heeft de Heere onze natie bovendien een zeer uitzonderlijk kleinood toebetrouwd. Het zijn hoogst gewichtvolle beslissingen, zodat we niets mogen ondernemen zonder des Heeren goedvinden. Generaal De Gaulle¹⁰ heeft tijdens zijn reis in Zuid-Amerika veler hart gewonnen door in de Spaanse taal te zeggen. Wij marcheren hand in hand. Men heeft er zelfs een lied van gemaakt. Maar op weg naar de Europese eenheid heeft het alle schijn alsof de naties slechts kunnen marcheren naar de eenheid als ze hun kinderhanden leggen in zijn vaderlijke hand. Het gewicht van kostbare financiële beslissingen wordt hoe langer hoe meer van Den Haag naar Brussel verlegd. Het heeft terecht al velen met zorg vervuld, dat deze beslissingen worden getroffen zonder genoegzame controle van de vertegenwoordiging van het volk.

Op de brief van de minister-president¹¹, behelzende de mededeling van de verloving van Prinses Irene, die zeer uitvoerig in de Tweede Kamer is besproken, is een brief gevolgd, die kennis gaf van het inmiddels te Rome voltrokken huwelijk van Hare Koninklijke Hoogheid. Daar een parlementaire goedkeuring op dit huwelijk niet was verzocht, waren automatisch de rechten op de troon voor Prinses Irene vervallen.

De hartelijke wens, door Ir. van Dis vertolkt namens onze fractie aan het adres van het prinselijk paar, heeft nog niets van haar kracht verloren. Wij blijven die wens koesteren.

Want ondanks de beweringen van zeer vele protestanten ook, die de betekenis van de Reformatie uiterst betrekkelijk stellen, volharden we in ons gevoelen, dat “in de Reformatie de volle waarheid van het Evangelie der genade Gods aan het licht werd gebracht”.

Daarom zullen we ons blijven verzetten tegen de aanspraken van het rooms-katholicisme, die zich allerwegen doen gevoelen. Daarom zijn we afkerig van dat oecumenisch streven, dat miskent dat de Heilige Schrift Gods wil volkomen vervat, en dat niet onderschrijft dat al wat de mens schuldig is te geloven, daarin genoegzaam geleerd wordt.

Wij handhaven ons standpunt, niet uit blinde haat, niet uit bekrompen kortzichtigheid, niet uit dom conservatisme, maar omdat het hoofd van de rooms-katholieke kerk duidelijk heeft uitgesproken, dat het ten enenmale onmogelijk is dat deze kerk op haar eens genomen leerbeslissingen terug zal komen. In zijn encycliek van vorig jaar augustus, *Ecclesiam Suam*¹², heeft paus Paulus bovendien ondubbelzinnig uitgesproken, dat hij het primaat van de pauselijke stoel onvoorwaardelijk handhaaft. “Niet zozeer hierom, dat de rooms-katholieke kerk zonder die paus ophoudt te zijn wie zij is, maar omdat zonder het opperste, doeltreffende en beslissende herdersambt van Petrus de eenheid van de kerk aan scherven valt”.

Is dat niet juist wat wij wensen, dat de kerk van Rome *ophoudt te zijn wie zij is?*

Velen, zelfs vele protestanten, hebben grootse verwachtingen gekoesterd van de resultaten van het Vaticaans concilie. Bij voorbaat stond vast, dat we geen machtige dingen hoefden te verwachten. Immers kardinaal Bea, nog wel de promotor in de actie van toenadering tot de zogenaamde “gescheiden” broeders, heeft tevoren vastgesteld, dat “geen enkele behoorlijk onderlegde katholiek zal geloven, dat het concilie ook maar één dogma kan of wil veranderen”. Verder nog: “Het wesen van de kerk, gewild en gegarandeerd door Christus, verzet zich tegen elke concessie op het gebied van de leer; elk toegeven op dit terrein zou het geloof zelf compromitteren”.

Inderdaad heeft het concilie diep teleurgesteld. Wat er de veel besproken laatste week geschiedde, heeft de deur toegedaan. Heel geringe veranderingen in teksten, toegevoegde nootjes, onfeilbaar vakkundig

geplaatst, hebben geheel omvergestoten wat men dacht bereikt te hebben. Een enkel voorbeeld. Het schema “over het Oecumenisme”. Betoogd werd dat de christenen van de Reformatie Christus vinden in de Schrift. Wat is daarvan gemaakt door de paus en de curie? De christenen van de Reformatie *trachten* Christus te vinden in de Schrift. Dat laat dus zelfs de mogelijkheid open, dat men meent dat deze christenen altijd zoeken zonder immermeer te vinden.

Het is toch wel veelzeggend, dat rooms-katholieken zelf in één hunner bladen, namelijk “Te Elfder Ure”, de dagen voor het concilie uiteenging noemen: “De afschuwelijke laatste week”. Dat zegt genoeg.

We hebben waarlijk geen behoefte aan in wat men smalend wel eens noemt “antipapistische tirades”. Maar wel willen we ons gaarne aansluiten bij het betoog van prof. van der Linde¹³, die in een artikel tot de volgende conclusie komt: “Samenvattend komen we tot de slotsom, dat protestantisme om Christus’ wil alleen zijn kan een zeer duidelijk, maar positief geladen *antipapisme*”.

Aansluitende wil ik nog gaarne iets aanhalen uit een werkje dat menig-een uwer, naar ik hoop, niet onbekend is. Elisabeth Wast: “Zoet en bitter, licht en duisternis, op de weg naar de hemel”. Vertaald uit het Schots. In haar tijd was er een bittere strijd tussen de presbyterianen en de episcopalen. Ongetwijfeld mogen we deze laatste partij zien als een romaniserende. Derhalve is er alle reden om de drie wenken, die Elisabeth Wast verstrekte voor de strijd met de episcopalen, ook toe te passen in ons verzet tegen de aanspraken van de rooms-katholieke kerk en de actie ter bewaring van het erfgoed der Reformatie mede op het erf van de staatkunde.

Zij zegt in de eerste plaats: “Hebt een haat en afkeer van de bisschoppelijkheid, maar haat niet de personen, die ze belijden. Ten tweede. Geloof geen kwaad van de bisschoppelijkheid, omdat anderen het zeggen, maar beproeft hen aan de toetssteen van Gods Woord, in al deszelfs delen.

Ten derde. Laat geheel uw voornemen tegen de bisschoppelijkheid gedaan worden in de sterkte van Christus, anderszins zullen uw voornemens zijn evenals de zelen of touwen van Simson, zullende bij de eerste beproeving verbroken worden. Die staat, zie toe, dat hij niet valle. Velen zijn zeer ver gekomen in belijdenis, die nochtans in hun practijk schandelijk afgeweken zijn. Daarom neemt u in Christus’ sterkte voor, standvastig en onbeweeglijk in des Heeren weg te zijn. En er

kome wat wil, strijdt zo verre als de Heere u in staat stelt, met ijver, voorzichtigheid en goddelijke oprechtheid voor het geloof, hetwelk eenmaal de heiligen overgeleverd is”.

Ik acht het van groot belang, dat we deze kostelijke wenken ter harte nemen in onze strijd tegen Rome en anderen, die het geloof aanranden of daarvan zijn afgeweken.

Wij hebben, vrienden, zeer nauwlettend toe te zien dat we te allen tijde met de apostel en derhalve met Gods Woord kunnen zeggen: Want de wapenen van onze krijg zijn niet vleselijk. Zulke wapens gebruiken natuurlijke mensen om door welsprekendheid, bedriegerij of geweld anderen onder zich te brengen. Temeer is dit noodzakelijk, omdat we leven in een tijd, waarin de mensheid bijkans zonder uitzondering de vleselijke begeerten volgt. Terecht mogen we denken aan het woord: Zij stonden op om te spelen.

Zeer juist is van hooggeleerde zijde opgemerkt, dat het begrip welvaart geheel in materialistische zin wordt uitgelegd. Deugden als soberheid, ingetogenheid en onthouding zijn in onbruik. Steeds weer geven groepen en partijen mensen zogenaamde “ontevredenheidsinjecties”. Alles wat de zinnen bovenmate prikkelt en wat de boze begeerten in beweging brengt, is overheersend.

Het is werkelijk niet gemakkelijk tegen deze krachtige stroming in te gaan. Men wordt overschreeuwd en uitgekreten: Weg van de aarde met zulk een, want het is niet behoorlijk, dat hij leve. Inderdaad niet behoorlijk dat hij leve, want hij hoort in een ander tijdvak, in het verre, domme en domperse verleden. Ja, wanneer men niet aanstonds meehuult met de hongerige wolven in het bos, heet het dat men de arbeider zijn brood, zijn genoeg, zijn welvaartsaandeel niet gunt.

Hoezeer zitten de leidlieden gevangen in hun eigen arglistigheid. Jaar en dag heeft men gestreden om een verzekerd en beveiligd bestaan van de wieg tot het graf. Het bezit van de zaak is het eind van het vermaak. De verveling, de ontevredenheid, vaak zelfs de walging drijven de mens tot roekeloze waaghalzerij, niets ontziende baldadigheid en allerhande schenderij. Dat deze nodeloze en zinloze activiteiten duizenden guldens kosten en vaak mensenlevens doen betreuren, beteugelt nauwelijks de driften.

De overheid stelt het welvaartsprobleem centraal. Het woord prioriteiten is de politici in de mond bestorven. Prioriteiten om de welvaart te

verhogen, en prioriteiten, door de verhoogde welvaart opgeroepen. Het accord van Wassenaar, de onderlinge afspraken tussen de regeringspartijen, geldende voor de vier jaren van het huidige kabinet, is feitelijk niet veel anders dan een rangorde van prioriteiten. Onze indruk is dat de regering de vragen: Wat zullen we eten? Wat zullen we drinken? Waarmee zullen we ons kleden? voorop heeft gesteld. Dat is ons overwegend bezwaar tegen het accord van Wassenaar en het beleid, dat in overeenstemming daarmee gevoerd wordt. Ir. van Dis heeft tijdens de beraadslaging over de regeringsverklaring 31 juli 1963 zeer terecht ons standpunt vertolkt door de opmerking: "Het materiële neemt in deze regeringsverklaring een zeer grote plaats in". Om niet te worden misverstaan en om geheel ten onrechte te worden aangevallen voegde hij daaraan onmiddellijk toe, dat de stoffelijke belangen van ons volk ons wel degelijk ter harte gaan. Maar met de kritiek op de overheersende plaats van het materiële is het regeerbeleid en de geest van de tijd in hart en ziel geraakt. Wij zien ook een prioriteit. Zoekt eerst het Koninkrijk Gods. Terecht heeft de Generale Synode van de Nederlands Hervormde Kerk in haar overwegingen "De politieke verantwoordelijkheid van de kerk", aanvaard in de vergadering van 18 februari 1964, het Koninkrijk Gods centraal gesteld. Jammer genoeg vinden we in dit geschrift weinig terug van de belijdenis der kerk, met name artikel 36.¹⁴ Er is heel wat gezegd over de tolerantie, de verdraagzaamheid, maar de heilzame tucht van de wetten Gods, die ook de overheid moet eerbiedigen en gehoorzamen verdiende evenzeer en allereerst overweging. Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en zijn gerechtigheid. Dat is de prioriteit, die wij moeten stellen. Niet alleen onzerzijds oppert men, dat het toenemend welvaarts milieu de mensen weinig gelukkiger heeft gemaakt. Ook elders beluisteren we die klanken. Er is allerwegen een gevoel van onvoldaanheid.

Het loon- en prijsbeleid staat begrijpelijk jaarlijks in het middelpunt. We huldigen het standpunt dat de arbeider zijn loon waardig is. Daarover mag geen enkele twijfel bestaan. Maar het is een bedenkelijk verschijnsel dat de arbeidsproductiviteit per man terugloopt. Anderzijds is het slechts een Pyrrhusoverwinning op het loonfront, wanneer stijgende prijzen het effect van de loonsverhoging teniet doen. Evenmin kunnen we er vrede mee hebben wanneer ondernemers in moeilijkheden geraken omdat hun prijzen door al te zware druk laag gehouden worden. In bedrijven, die als overheidsbedrijven worden aangemerkt, zien we soms

forse tariefsverhogingen. Misschien wil iemand tegenwerpen, dat men niet direct medelijden hoeft te hebben met de ondernemer. Doch er is ook een onderneming, zo willen we gaarne aanvoeren. Veler belangen zijn er mee gemeëid wanneer door gebrek aan middelen noodzakelijke investeringen, om het bedrijf op peil te houden, achterwege blijven.

Met name kleine bedrijfsvoerders, middenstanders en kleine boeren hebben het moeilijk. Men spreekt wel van middenstanders in de greep van Den Haag. Onlangs is er onzerzijds in de Kamer nog op gewezen, dat het niet aangaat om de belastingverlaging niet te synchroniseren met de premieverhoging voor de AOW, waardoor middenstanders en anderen in moeilijkheden geraken.

Ook voor de toekomst willen we het opnemen voor al deze kleinen. Met name de kleine boeren, die menigmaal in zeer moeilijke omstandigheden verkeren. Voorts is genoegzaam bekend, dat zeer vele boeren bezwaren hebben tegen het landbouwschap, dat al te zeer van boven is opgelegd.

Onze partij heeft immer geijverd voor verlaging van belasting, omdat de druk voor velen te zwaar weegt. Maar dan moet er ook naar gestreefd worden om de uitgaven te verminderen. Hoeveel geld gaat er niet heen aan allerhande subsidies, waardoor activiteiten worden gesteund, die nutteloos of, wat nog bedenkelijker is, strijdig zijn met Gods geboden of goede zeden ondermijnen. Zeer velen klagen ook over het steeds toenemende aantal ambtenaren, waardoor de bureaucratische rompslomp in de hand wordt gewerkt. De krapte op de arbeidsmarkt blijft voortbestaan. De maatregelen om dit euvel te bestrijden hebben tot dusver gefaald. De voorzitter van de Sociaal Economische Raad¹⁵ sprak in zijn Nieuwjaarsrede uit, dat hij geen ontspanning op de arbeidsmarkt verwacht.

Ook blijft het tekort op de betalingsbalans aanzienlijk. Wanneer het niet gelukt dit, zoals men gaarne wenst, om te zetten in een overschot, zal het einde de last dragen.

Een zeer ernstig verschijnsel is bovenal de ontwaarding van het geld. Het is voor vele instanties en personen geenszins uitgesloten, dat ze in feite achteruit boeren, ook al nemen de inkomsten toe. Men wijst erop, dat de laatste twee jaren de waardedaling van het geld 7 procent per jaar bedraagt. Bij een netto-rente van 3 tot 3,5 procent neemt de waarde van het vaak zeer moeizaam gespaarde bezit dus ieder jaar af in plaats van

toe. Bij een waardedaling van 7 procent 's jaars is de som gelds in tien jaar tot iets beneden de helft van zijn waarde gedaald.

Zulks bevordert niet de spaarzin en de zuinigheid. En derhalve ook niet de bezitsvorming, waar men het altijd zo druk over heeft. Integendeel. Welvaart is verbruiken. Alle dag prachtig en vrolijk leven. Men wil de nering naar de tering zetten. Dat zou betekenen dat men loon verwerft in de weg van inflatie.

De arbeider is zijn loon waardig. Maar dan moet het verdiende ook waarlijk en oprecht loon zijn. Wat schieten we ermee op, wanneer we in een doorboorde buidel onze gelden zien verdwijnen?

Voorts wensen we ons te verzetten tegen de tenietdoening van de belastingverlaging door andere nieuwe lasten, die opgelegd worden. De voldaanheid over de verijdeling van het verfoeide weggeld behoeft niet groot te zijn, wanneer toch op andere manier het geld er komt. Evenzo bestond het voornemen om door verhoging van college- en kleuterschoolgelden middelen te verkrijgen om de begroting voor onderwijs sluitend te krijgen. Het gevaar is groot, dat op deze manier het effect van de belastingverlaging teloor gaat en dat men de mensen blij maakt met een dode mus. Onze afgevaardigde Ds. Mieras¹⁶ heeft hiertegen terecht geprotesteerd door erop te wijzen, dat er wel andere wegen waren, door te bezuinigen op subsidies voor dans, ballet en dergelijke.

Er bestaat meer dan ooit noodzaak om reformatorische staatkunde te voeren. Temeer, omdat christelijke partijen verstek laten gaan. Ter verhoging van de verkeersveiligheid doet opgeld de suggestie om het verkeer van links voorrang te verlenen. Het schijnt dat men op politieke paden deze voorgestelde verkeersregel reeds heeft ingevoerd. Immers niemand minder dan de voorzitter van de A.R. partij, Dr. Berghuis¹⁷, verklaarde, dat deze partij "links" wil zijn, aan "links" de voorrang wil geven. Is dit niet een tegemoetkoming aan de geest en de god dezer eeuw?

Immers schier algemeen wil men in het materiële liever consumeren dan investeren, en op hoger niveau, op het terrein van de geest, wil men cultiveren en niet bekeren, omdat dit geheel uit de tijd is. Het is vandaag mode om te zeggen, dat bepaalde opvattingen en liefhebberijen "in" zijn. Dat heeft echter als keerzijde, dat er ook heel veel wat vroeger belangrijk, allerbelangrijkst was, geheel "uit" moet zijn.

Een bekende theoloog heeft uitgesproken, dat "de moderne mens na de laatste wereldoorlog zich wil nestelen in een voorspelbaar en beheers-

baar bestaan, waarin voor God nauwelijks plaats is. Er zijn tendenzen in de nieuwe theologie, die aan dit levensgevoel tegemoetkomen”.

Kunnen we nog van theologie, van godgeleerdheid spreken, wanneer de prediking wordt teruggebracht tot alleen een oproep om medemenselijk te zijn? Alle dankbaarheid moet bestaan in naastenliefde. Van het bekende drietal: God, deugd en onsterfelijkheid is alleen de deugd nog overgebleven.

Eens sprak de dwaas in zijn hart: Er is geen God. Thans meent de dwaas alleen in zijn hart nog god te kunnen vinden en nergens anders. Hoe nodig is het de geesten te beproeven, want op het terrein van de staatkunde laten deze zich terdege gelden.

Er zij gebed voor onze afgevaardigden in raden, staten en Kamer. De verzuchting klimme in stilheid tot de Heere: Leer ons bidden. Het zou genade zijn, wanneer onze afgevaardigden zich het Evangelie niet mogen schamen.

Binnen afzienbare tijd zijn er op beperkte schaal verkiezingen. Voor de Rijnmond, Rotterdam en omgeving, moeten afgevaardigden worden aangewezen. ¹⁸ Deze stemming kan gelden als een steekproef. We hopen van ganser harte, dat de uitslag van de verkiezing bewijst dat het volk, dat de belijdenis liefheeft en dat onze gereformeerde staatkunde ziet als een gebiedende eis ook voor deze tijd, niet geslonken is. Tevens spreken we de hoop uit, dat de kiesverenigingen in genoemd ressort mogen doen wat de hand vindt om te doen. De Heere doe het gelukken. Hij beware ons bij de beginselen en vermeerdere ons getal.

Mogen we voortgaan. Door eer en oneer. Door goed en kwaad gerucht. Moeten we niet het ongelijk bewijzen van de ongeluksprofeten, die voorspelden dat na het verscheiden van dominee Zandt de partij als los zand zou uiteenvallen? Wat ons aangaat, zou dit gemakkelijk kunnen. Maar om der wille van het beginsel kunnen we daar nimmer vrede mee hebben. Laat ons voor ogen staan het voorbeeld van de drie, die ons voorgingen, de predikanten Kersten, Zandt en Barth.

De nadruk viel in deze rede bijzonder op de droeve dwaling, dat men stoffelijke welvaart de enige en volkomen voorspoed acht. Daartegen moet bovenal ons protest rijzen. Daartegen moet ons verzet gericht zijn. We mogen niet vergeten hoezeer we zelf met dit alles behept zijn en hoezeer onze vleselijke begeerten hiernaar uitgaan.

De dichter van de oude dag bad:

*Bevrijd mijn ziel
met Uw zwaard van de goddeloze,
met Uw hand van de lieden,
o HEERE,
van de lieden, die van de wereld zijn,
welker deel in dit leven is.*

Zo staat het in onze Statenvertaling. De naam van deze vertaling bewijst hoe de overheid in het verleden haar taak zag in het licht van artikel 36. Laat daarom deze vertaling, doch niet uitsluitend daarom, maar dank zij innerlijke kwaliteiten, u dierbaar blijven.

Bevrijd mijn ziel met Uw zwaard en met Uw hand.
Met de berijming zingen we:

*Red mij van hen, die 't ruim genot
Der wereld voor hun heilgoed achten;
Geen deel, dan in dit leven, wachten,
En maken van de buik hun god.*